

Петро КОСТЮК, полковник, голова Львівської обласної організації СОУ

«НАЙШОВСЬ ТАКИ ОДИН КОЗАК...»

Похід полковника Петра Болбочана на Крим

«Мій боже милий, як то мало Святих людей на світі стало...»

Тарас Шевченко.
Подражаніє 11 псалму

22–27 квітня 1918 року відбувся похід спеціальної групи Армії Української Народної Республіки на чолі з полковником Петром Болбочаном на Крим з метою визволення півострова від більшовиків і встановлення української влади.

На переговорах у Бересті-Литовському український уряд не включив Крим у межі української держави, недооцінивши значення півострова. Але незабаром зрозумів свою помилку і розпочав підготовку до опанування Чорного моря, що мало значно зміцнити позиції української держави. Україні був потрібний Крим, адже Кримський півострів – це ключ до Чорного моря.

10 квітня 1918 р. Запорізький корпус, за наказом військового міністра УНР Олександра Жуковського, сформував дві оперативні групи – Кримську під командуванням полковника Петра Болбочана і Донецьку під проводом полковника Володимира Сікевича (від 28.08.1922 р. генерал-хорунжий).

За короткий час існування Запорізький корпус став одним з найбільш боєздатних в Армії УНР. Його найкращою військовою частиною був 2-й Запорізький піший полк на чолі з полковником П. Болбочаном. Укладачі «Історії українського війська» (І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів, О. Думін, С. Шрамченко) зазначали, що полк був міцно згуртований, «зберіг кращі традиції російської армії» і водночас «був національним полком, бо мав патріота командира». Полк був найбільшим у корпусі за чисельністю, нараховував близько 4 тис. бійців, 70–80 % яких складали професійні офіцери та представники інтелігенції [1].

Б. Монкевич у своїх спогадах подає яскраву характеристику П. Болбочану та його взаємин з вояками 2-го Запорізького полку. «Йому вірили всі надзвичайно, бо знали, що він сам є зразком чесноти і порядку, – наголошує він. – У житті був дуже скромний, без тіні манії величності... Запорожці щиро любили його, були віддані йому й готові виконати кожне його бажання... Він ніколи не підвищував голосу, нікого не розносив і не робив нікому нагани,

як це робить більшість стресових начальників. Вистачало одного погляду Болбочана, щоб людина розуміла, чого він бажає і чи задоволений він чи ні».

Перед Кримською групою поставили стратегічне завдання: випереджаючи німецькі війська, звільнити Крим від більшовиків і захопити Севастополь. Кінцевим пунктом військової операції мав стати Чорноморський флот, розташований у Севастопольській бухті, який планували включити до складу збройних сил УНР. Групі Петра Болбочана під час операції поставили також завдання захопити військове майно таврійських портів. До складу Кримської групи увійшли 2-й Запорізький піший полк, 1-й кінний полк імені Костя Гордієнка (командир полковник Всеволод Петрів), інженерний курінь, кінно-гірський гарматний дивізіон, три польові та одна гаубична батарея, автопанцирний дивізіон і два бронепотяги [2].

Водночас Донецька група мала наступати на Слов'янськ з метою звільнити Донбас. До її складу увійшли 1-й і 3-й піші Запорізькі полки, 3-й Гайдамацький полк, гарматний та інженерні полки.

Вперед за Україну! Прапор 2-го Запорізького полку, яким впродовж тривалого часу командував полковник Петро Болбочан.

Відділи Кримської групи 13 квітня передислокувались до Лозової, а 14 квітня після короткого бою взяли Олександрівськ (тепер Запоріжжя), де зустрілись з відділами Українських Січових Стрільців, що з австрійським військом наступали з Правобережжя [3]. 18 квітня було взято Мелітополь.

Вояки групи Петра Болбочана і Українські Січові Стрільці, які прийшли в Україну разом з частинами австрійської армії. Ліворуч від полковника Петра Болбочана – командир УСС полковник Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний).

Дорогою в Крим вояки групи полковника Петра Болбочана зустрілись з австрійським галицькими частинами. Всеволод Петрів зафіксував таку зустріч у Синельникові (Дніпропетровщина): «Виявляється, що це «австріяки», але свої, галичани: один із тих полків, яких необачно після австрійське військо командування на Україну і яких лише після розстрілів та репресій вдалося перекинути знову на італійський фронт» [4].

У Синельникові йшли бої. На станції гордієнківці зустріли варту Січових Стрільців, які переказали, що на Мелітополь йде 15 німецька дивізія генерала Коша [5].

Напередодні форсування Сиваша полковник Петро Болбочан зустрівся з генералом фон Кошем, командиром 15-ї ландверської дивізії, яка наступала на Крим услід за групою Болбочана. Генерал повідомив українському полковнику про план німецького командування щодо зайняття півострова. Запорожці готувалися випередити німців і самостійно оволодіти Перекопом. Мабуть, тому від запропонованої допомоги – німецьких військових частин та бронепотягів, що мали прибути до Мелітополя, Болбочан відмовився. Німецьке командування досить скептично поставилося до планів запорожців з огляду на вигідне оборонне становище ворога. Більшовики на Перекопі могли

навіть незначними силами стримувати чисельно переважаючі частини противника. На Сиваші природні умови робили переправи майже неприступними. Німці вважали неможливим здобуття Перекопу без важкої артилерії, яка мала підійти найближчим часом до їхньої дивізії, і сприйняли наміри Болбочан як зухвалу витівку. Можливо, саме це спонукало німецьке командування пропустити запорожців для подальшого наступу на Крим [6].

Блискавична військова операція, проведена полковником Болбочаном на Сиваші, вирішила не тільки успіх майбутньої Кримської операції, але й уберегла Кримську групу від значних втрат особового складу. Поряд із часовим та технічним факторами був урахований також і психологічний. Готуючи наступ, штаб зробив усе можливе, щоб дезорієнтувати більшовиків та позбавити їх можливості отримати інформацію про дійсний стан речей на фронті.

У ніч проти 22 квітня 1918 року перша сотня 2-го Запорізького полку під командою сотника Михайла Зелинського на мотодрезинах швидко переїхала замінований міст через Сиваш та дезактивувала вибухівку. За вояками посунули два бронепотяги. Більшовики, не сподіваючись такого непередбачуваного наскоку, не встигли приступити до оборони переправи. Українські бронепотяги доїхали до лінії ворожих окопів та гарматним і скорострільним вогнем посяли поміж червоноармійцями паніку. Сотник Михайло Зелинський зі своєю сотнею кинувся до окопів та остаточно змусив більшовиків залишити позиції. Цілий 2-й полк, що на той час уже перейшов міст, зайняв ворожі укріплення. Слід зазначити, що перекопські укріплення були прекрасно оснащені далекобійною та важкою артилерією, спеціально знятою більшовиками із севастопольських фортифікацій встановленою на помостах. Облога таких укріплень могла тривати не один місяць і призвести до великих людських втрат, якби не заздалегідь продуманий Петром Болбочаном та його штабом план обходу основних позицій ворога з боку Сиваша.

Увечері 22 квітня року Кримська група з боєм захопила Джанкою, першу вузлову станцію в Криму, що дало можливість для розгортання подальшого наступу. Тут зосредились усі сили похідної групи і почали трьома частинами просуватися далі: перша частина, що складалася з піхоти, автопанцирників та артилерії просувалася східним боком залізниці за маршрутом Джанкою-Сімферополь, друга частина (Гордієнківський полк та кінно-гірський гарматний дивізіон) рушила у напрямку Євпаторії, а третя частина вирушила на Феодосію.

На тлі політичних помилок та військових поразок Центральної ради рейд Кримської групи виглядає блискучою військовою кампанією, яка мала неабияке геополітичне значення і незабаром забезпечила для України здобуття Чорноморського флоту.

Під час Кримського походу українське військо поповнилися значною кількістю добровольців із Таврії, а також татарськими добровольчими формуваннями. Петро Болбочан мав намір створити з них окрему регулярну частину, проте згідно з наявними домовленостями українського уряду з німецьким командуванням був змушений розпустити ці волонтерські загони.

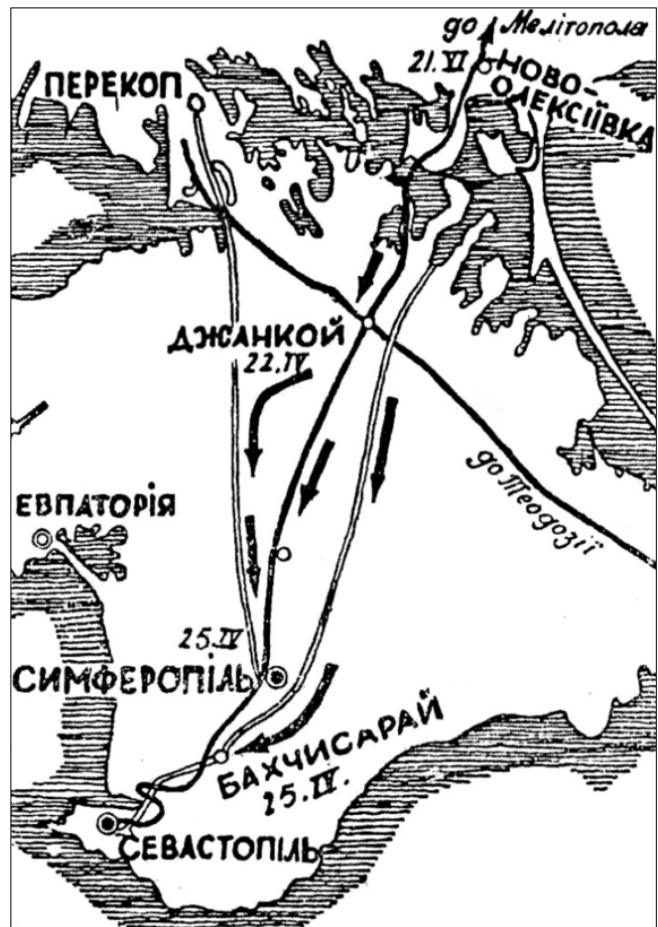
Всеволод Петрів згадував «Природно, що татарські народні маси були дуже чутливі до революційних кличів, але в їх національно стислих формах, а тому були проти російської революції. Ми ж, українці, були для них децю нове невідоме, що несло на вістрях своїх багнетів гасло зрозуміле: визволення з під російського визиску, а якщо до того додавалось ще й гасла соціальні в формах трудового права на землю, то успіх був певний. Та німці були для та-

тарських трудових мас явищем одіозним і тому, коли в нас почався з німцями конфлікт, ці маси стали рішуче на наш бік і активно ставали вони проти всього російського» [7].

Головні сили групи Болбочана були скеровані на Сімферополь, який був захоплений вранці 24 квітня 1918 року. Наступного дня Гордієнківський полк здобув Бахчисарай. Як згадував учасник Кримського походу сотник Борис Монкевич, ніде на всій Україні не зустрічали українського війська з таким ентузіазмом, з такими оваціями і з таким захопленням, як робило це населення Сімферополя та інших зайнятих кримських місцевостей...

Але військовий потенціал та блискучі перемоги Кримської групи не були використані. Командир 15-ї німецької ландверської дивізії генерал Роберт фон Кош почав вимагати припинення операцій українських частин — німці прагнули захопити кораблі Чорноморського флоту. 26 квітня вояки ландверу оточили місця дислокації українських військ та головні стратегічні пункти Сімферополя. Погрожуючи застосуванням сили, німці наполягали на тому, аби полковник Болбочан вивів свою групу з території Криму. Генерал фон Кош заявляв, що згідно умов Брест-Литовського мирного договору Крим не належить до території України.

«Треба було багато такту з боку Болбочана, щоб усі ці бажання, пропозиції й вимагання скерувати в корисний для справи бік й уникнути всього того, що могло би принести шкоду як війську, так і Українській Державі, — зазначає Б. Монкевич. Треба було уникнути збройного конфлікту з німцями, пам'ятаючи, що Центральна рада й Український Уряд своєю політикою й соціалістичними експериментами підірвали свій престиж і престиж Української Держави» [8].

У цей період зростали антинімецькі настрої серед українців і серед татарського населення. Німці ж зі свого боку все більше виявляли невдоволення політикою Центральної ради та її уряду.

27 квітня військовий міністр УНР Олександр Жуковський телефоном віддав наказ про негайний відхід українських частин з Криму, який було оголошено в присутності генерала фон Коша. Наказу про місце нового розташування Кримська група не одержала. Після нарад з командиром Запорізького корпусу генерал-хорунжим Зурабом Натієвим було вирішено відійти до Мелітополя, а пізніше до Олександрівська, де зібрався увесь корпус.

А вже за два дні у Києві відбувся гетьманський переворот, замість УНР проголошено Українську Державу Гетьмана Павла Скоропадського. Попри суперечливий характер і вимушене залишення завойованих позицій, переможний Кримський похід Запорізької дивізії став справжнім триумфом українського війська, продемонстрував його здатність до реалізації складних військових операцій, виявив блискучий талант полковника Петра Болбочана, як здібного воєначальника. Під впливом подій 29 квітня 1918 року кораблі Чорноморського флоту у Севастополі підняли українські національні прапори.

Командування флоту оголосило про своє підпорядкування українському уряду. Згідно з наказом віце-адмірала Михайла Сабліна всі кораблі, портове майно і укріплення, розташовані на узбережжі ставали власністю Української Народної Республіки.

Коли моряки дізналися про наближення українських і німецьких військ до Севастополя, на лінкорах, крейсерах, деяких есмінцях Чорноморського флоту були спущені червоні більшовицькі прапори і піднято українські. Командування флоту оголосило про своє підпорядкування українському уряду. Згідно з наказом віце-адмірала Михайла Сабліна всі кораблі, портове майно і укріплення, розташовані на узбережжі ставали власністю Української Народної Республіки.

Командування флоту оголосило про своє підпорядкування українському уряду. Згідно з наказом віце-адмірала Михайла Сабліна всі кораблі, портове майно і укріплення, розташовані на узбережжі ставали власністю Української Народної Республіки.

День 29 квітня остаточно зафіксував перемогу українського руху на Чорноморському флоті. У квітні 1919 року міністерство морських справ УНР постановило прийняти день 29 квітня днем Свята Українського Державного Флоту, а разом з тим днем Свята Українського Чорного Моря. 29 квітня 1919 року в українських частинах морської піхоти, які тоді розміщувалися в Коломиї, відбулося перше святкування дня 29 квітня як дня Українського Державного Флоту.

Одночасно з Кримською групою успішно діяла Донецька група полковника В. Сікевича, яка успішно воювала на Донбасі. 15 квітня вона здобула Барвінкове, 17 квітня – Слов'янськ, 18 квітня Бахмут, 25 квітня – станцію

Микитівку. Більшовицьке військо безладно тікало з України. 30 квітня підрозділи 1-го Запорізького пішого полку зайняли ст. Колпакове на самому кордоні з Областю Війська Донського. А вже на початку травня вся Україна була звільнена від більшовицьких загарбників.

Тепер, під час російсько-української війни, після анексії Криму, через 100 років після походу спеціальної групи Армії Української Народної Республіки на чолі з полковником Петром Болбочаном на Крим, перед нами знову стоїть завдання – визволення півострова від того ж агресора та відновлення й утвердження української влади.

Століття тому переможний Кримський похід став триумфом українського війська. Він поповнив скарбницю українських перемог. Це і сьогодні є предметом нашої національної гордості та вшанування. Серед затвердженого переліку пам'ятних дат і ювілеїв, які відзначають у 2018 році в Україні – 100 років з дня звільнення Криму від більшовиків (22.04.1918).

Величезна заслуга в цьому полковника Петра Болбочана: «В боях показав себе Болбочан дійсно талановитим полководцем. У ніякім положенні і в жодних умовах він не трагив здібності орієнтуватися... Завжди був у найнебезпечніших місцях, чим викликав підйом духу в Запорожців... Слава про нього дуже швидко розійшлася і притягувала під його прапори багато військових людей... Виправа на Крим зробила на Запорожців глибоке і незабутнє враження» [9].

Але одне питання ятрить і не дає спокою: чому ж страждали одного з найкращих українських полководців часів УНР полковника Петра Болбочана? Чому не вберегли «українського Наполеона» – таким його вважали сучасники. Петро Болбочан створив найбільш боєздатну частину української армії – Запорізький курінь, який переріс у найбільш боєздатну в армії УНР дивізію. Він звільнив схід України, Крим. І це сьогодні, під час російсько-української війни, важливо зрозуміти.

У подіях 1917-1918 рр. в Україні військові формування під командуванням П. Болбочана відіграли помітну роль у звільненні української землі від більшовицької окупації, а згодом вирішили успіх протигетьманського повстання на Лівобережжі, послідовно відстоюючи державницьку позицію.

Нерідко полковник П. Болбочан особисто вів своїх вояків у бій. Більшовицька преса тих днів гздувала «сильний отряд запорожских войск под командой староружимного царского генерала Балбачана». За цього «грізного супротивника советської влади» (живого чи мертвого) більшовики обіцяли 50 тис. карбованців. У цей же період із метою ліквідації Болбочана до Запорізької дивізії неодноразово засилялися більшовицькі агенти, двоє з яких здійснили замах на полковника, на щастя, – невдалий. Російські добровольці, як і більшовики, винесли полковникові заочно смертний вирок, в Харкові офіцери-денікінці також організували на нього атентат.

Особиста вдача П. Болбочана як професійного військового й талановитого командира сприяли поширенню його авторитету серед вояків. «Такий люблений підвладними командир-митець, – зазначав військовий і журналіст В. Євтимович, – спроможен повести своїх вояків на найнебезпечніше воєнне підприємство, як то говорить, «в огонь и воду», для такого командира нема слова «не могу», саме з таких вояків-митців виробляються полководці великих форматів» [10].

Болбочан не належав до жодної політичної партії, більше того, за спогадами Б. Монкевича, він постійно підкреслював, що «військо мусить бути аполітичне і що всілякі заходи ввести до війська політику і партійність будуть

Полковник Петро Болбочан в часи походу на Крим

у самій основі своїй викорінені». Він виступав за побороювання революційної демагогії у військових частинах, відверте несприйняття партизанщини в підпорядкованій йому формації, запровадження суворої дисципліни та чіткої організації.

Проте відсутність чіткого уявлення про роль збройних сил у процесі державотворення поєднувалась у лідерів Центральної Ради з їхньою автономістсько-федералістичною загальнополітичною позицією. Звідси – орієнтація на так званий спільний революційний фронт із російською демократією та побороювання самостійницьких течій усередині українського руху, зокрема – серед військових. Найбільш послідовно цієї деструктивної позиції дотримувався лідер Української соціал-демократичної робітничої партії В. Винниченко [11].

Протигетьманське повстання відкрило кордони, і червоні російські війська посунули на Україну. Петро Болбочан, обіймаючи посаду командира Запорізького корпусу та командувача військ Лівобережної України видав наказ, в якому оголосив, що не допустить ні Совітів робітничих депутатів, ні монархічних організацій, які намагаються захопити владу. «Підкреслюю, – говорилося в наказі, що ми боремося за самостійну демократичну Українську Державу, а не за єдину Росію, яка б вона не була – монархічна чи більшовицька» [12].

20 грудня Болбочан розігнав антиукраїнський мітинг у харківському театрі та більшовицьку сходку в клубі залізничників, арештував колегию залізничників Харківського залізничного вузла, які проголосили страйк. Коли ж «Совет рабочих депутатов» намагався скликати так званий інтернаціональний мітинг, запорожці розігнали його силою зброї. Не допустив Болбочан і робітничого з'їзду, який скликали меншовики, теж вороже налаштовані до української держави.

Болбочан наказав віддавати до військово-польового суду всіх, хто виступав **або вів агітацію проти Української держави, незважаючи на те, членом якої партії був агітатор**. Голова Директорії Володимир Винниченко, який боявся виглядати в очах більшовиків «недемократичним», був вкрай обурений діями Болбочана, назвав його «виразним і свідомим реакціонером», який «убив на всьому Лівобережжю авторитет і вплив Директорії». Винниченко навів на нього наліпку «найлютішого противника і ворога» Директорії... [13].

Згодом Петро Болбочан писав голові Директорії: «Ви особливо багато працюєте і думаєте над тим, аби не розсердити і догодити Вашим Московським товаришам – більшовикам, аби не показатися в їх очах протидемократичними. Ви не бачите того, що цим плодите на Україні таких же товаришів-більшовиків. Тим часом Червона армія заливала Харківщину: був захоплений Куп'янськ, окупанти підходили до Харкова. Але Винниченко ніяк не міг повірити, що більшовики – союзники УНС у протигетьманському повстанні, з якими він не один раз пив каву і вів дружні розмови – пішли війною на Україну. Всі повідомлення Болбочана про просування Червоної гвардії вглиб України він вважав брехнею і провокацією. Та що Винниченко! Генеральний штаб не вірив повідомленням полковника Болбочана, що «наступають організовані, міцні, регулярні частини російського совітського уряду», хоча той сповіщав навіть номери полків і прізвища командирів.

Болбочан не міг розпочати воєнних дій проти червоних, оскільки Директорія не оголошувала війни. Військові операції проти окупантів лідери окупантів напевно б розцінили як спробу розбити «єдність революційного фрон-

Вперед за Україну! Прапор 2-го Запорізького полку, яким впродовж тривалого часу командував полковник Петро Болбочан

ту» і «посварити український та російський народи». В своїх телеграмах до Києва командир Запорізького корпусу різко вимагав, щоб Директорія оголосила нарешті війну агресорам. Але Директорія вагалася. На початку січня Болбочан, під тиском німецького командування, змушений був залишити Харків. **Лише 16 січня 1919 р. уряд УНР «мусив офіційно ствердити існуючий уже від кінця листопада фактичний стан війни Советської Росії проти України».**

Але й визнавши факт війни, Винниченко звинувачував в інтервенції не Москву, яка збройною силою захопила вже значну частину Харківщини, половину Чернігівської губернії та частину Київської, а Болбочана, який намагався не допустити «українсько-російського порозуміння» [14].

Чи не нагадують нам ці події сьогоденні реалії російсько-української війни, яку розпочала РФ з анексії Криму в 2014 р.?

Основним мотивом різко негативного ставлення «збунтованої демократії» до Болбочана був страх за власну долю: міністри-соціалісти бачили в Болбочанові «майбутнього

Вояки групи Петра Болбочана і Українські Січові Стрільці, які прийшли в Україну разом з частинами австрійської армії. Ліворуч від полковника Петра Болбочана – командир УСС полковник Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний)

Бонапарта», нового гетьмана, який зупинить їхні соціалістичні експерименти над українським народом та рішуче відсторонить їх від влади.

З перевіркою діяльності командувача Лівобережним фронтом Армії УНР приїхав начальник Генерального штабу Василь Тютюнник. Він не знайшов нічого ліпшого, як звинуватити запорожців у тому, що вони «не мають під тризубами на головних накриттях червоних стрічок та ходять у наплечниках із відзнаками ранг старшин і підстаршин як за Гетьманщини». Вислухавши Тютюнника, Болбочан різко заявив йому, щоб той сам зняв – і негайно! зі свого кашкета «червону бинду, як емблему комунізму і поневолення вже значної частини України більшовицькими ордами» [15].

П. Болбочан опонував політичному курсу Директорії УНР, не бажаючи миритися з радикальним соціалізмом її лідерів, який вів до деструкції у військовій справі та суспільнополітичному житті.

Він звернувся з відкритим листом до С. Петлюри, членів Директорії, прем'єр-міністра: «Бідна Україна, ми боремося з большевизмом, весь культурний світ піднімається на боротьбу з ним, а український новопосталий уряд УНР іде назустріч большевизмові й большевикам! Ви не можете розібратися в самих простих життєвих питаннях, а лізете в міністри, лізете в керівники великої держави, лізете в законодавці замість того, аби бути самими звичайними урядовцями і писарцями» [16].

«Для мене необхідно аби я бачив, що на чолі Українського Уряду стоять люди практичні, фахівці, чесні, розумні...». «Ви боїтеся проводити тверду владу, порядок, право і через те збудувати сильну Українську Державу. Всього цього Ви боїтеся, бо тоді треба працювати, бо це бачите, не демократично, а то, що Україна від тої занадто великої демократичності буде покрита пожаром і може зовсім згоріти-Вам байдууже... А коли наступить тяжкий час, будете тікати за кордон» [17].

Чи зробили українці висновки через сто років з власної історії? Чи українське суспільство вже навчилося відрізняти популістів від професіоналів?

«Якщо професіонали не займатимуться політикою, то ця так звана еліта зруйнує державу. <...> У чому наша величезна біда? А в тому, що нинішні керівники держави абсолютно не відповідають за професійними, фаховими та морально-діловими якостями завданням, які стоять перед державою» (Ігор Смешко, экс-голова СБУ) [18].

Героїчний військовий шлях уродженця Буковини П. Болбочана обірвався червня 1919 у селі Балин (нині Дунаєвецький район Хмельницької області) у неповних 36 років. Невиправдане цькування політичним керівництвом Директорії військового професіонала, палкого патріота України завершилося драматичним фіналом – необгрунтованим звинуваченням у спробі державного перевороту та розстрілом.

Сам факт розстрілу вплинув на переоцінку свого власного ставлення до Директорії багатьма українськими військовими та політичними діячами. Слід зауважити, що в ситуації, яка склалася і привела до трагічних наслідків, не останню роль відіграло оточення як Головного отамана С. Петлюри, так і П. Болбочана, а також специфічний характер правових відносин, якими супроводжувалась діяльність вищого військового командування Директорії.

Реакція Вячеслава Липинського:

«Розстріл Отамана Болбочана се не «дрібний епізод», як доводиться від декого чути. Не дрібний тому, що при нашій страшній убожестві на людей, кожна свідомо, чесна одиниця на вагу золота важиться в нашій національ-

нім бюджеті. Не дрібний тому, що Болбочан був одним з найвидатніших представників тих Українців, котрі хоч пристали до національної роботи допіру в часах революції, але пристали щиро і всею душею. Він був одним з тих честних, свого імені достойних офіцерів, котрі, вступивши до української армії і прилучившись до свідомого українства, творили оружну міць і підставу нашої Держави. <...> Факт розстрілу Отамана Болбочана розкриває найстрашнішу язву нашого національного організму, яка починає ятритись все більше і більше на тлі знов таки класової політики і партійної нетерпимости Уряду язву національного розкладу і рецидиву споконвічної нашої національної дезерції... оце розпорошена, розатмізована нашого суспільства, сполучене з без контрольним хозяйванням в державі монопольних «партій», грозить нам вреїсти не тільки державно-політичною, але й національно-культурною катастрофою [19].

Петро Болбочан, як і більшість старшин Армії УНР, пройшов вишкіл у російському війську. Початок українських визвольних змагань 1917 р. він зустрів уже політично свідомою та зрілою людиною, зі сформованими поглядами на суспільство та армію. На відміну від більшості українських громадсько-політичних діячів, які очікували від революції насамперед радикальних соціальних перетворень, П. Болбочан був, насамперед, державником, він прагнув розбудови незалежної української держави з міцною професійною армією, яка мала захищати національні інтереси. Реалізації цієї мети він присвятив той короткий відрзок часу, який йому відвела доля [20].

Ми перед батьківщиною свій обов'язок виконали чесно, а як хто нас буде в чім небудь обвинувачувати, хай робе це той, хто більше нас зробив для батьківщини... [21]. П.Болбочан. 10 січня 1919 р.

У долі полковника Армії УНР Петра Болбочана, однієї з найяскравіших постатей національно-визвольної боротьби, відбився надзвичайний драматизм, яким супроводжувався державотворчий процес в Україні 1917-1921 рр. – військове будівництво, зокрема. Власне, про це йдеться в таких авторів як Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Утверджується думка, Полковник Петро Болбочан – трагедія українського державника.

Героїзм, самопожертва українців у боротьбі за незалежність притаманні й поколінню ХХІ ст. Саме це ми бачимо у війні з російським агресором, який через століття після героїчного чину українських вояків очолюваних П.Болбочаном, знову прагне поневолити Україну. В контексті сьогодення, основну думку полковника Петра Болбочана варто сприймати як заповіт: «**Мос прохання – не губіть Україну (20 січня 1919 р.)**» [22].

Примітки

1. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника: Наукове видання. – К.: Темпора, 2004. – С. 20-21.
2. Історія українського війська 1917–1995. – Львів: Світ, 1996. – С. 417.
3. Якимович Б. Збройні сили України: Нарис історії. – Львів, 1996. – С. 93.
4. Петрів Всеволод. Військово-історичні праці. Споми. -К.: Поліграфкнига, 2002.-С.493.
5. Там само.-С.494.
6. Штендера Я. Засуджений до розстрілу. – Львів, 1995. – С. 52-53.
7. Петрів Всеволод. Військово-історичні праці. Споми. -К.: Поліграфкнига, 2002.-С.507.
8. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Пет-

ро Болбочан: трагедія українського державника :Наукове видання. – К.: Темпора, 2004. – С. 28.

9. Там само.-С.25.

10. Тетяна Осташко.Справжній полковник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/spravzhniy-polkovnyk>

11. Там само.

12. Роман Коваль. Ренесанс напередодні трагедії. Невдовге щастя полковника Болбочана. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan/reness2.htm>

13. Винниченко В. Відродження нації. – Київ, 1990. – Ч. 3. – С. 145 – 146.

14. Роман Коваль. Ренесанс напередодні трагедії. Невдовге щастя полковника Болбочана. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan/reness2.htm>

15. Там само.

16. Відкритий лист П.Болбочана Головному отману С.Петлюрі, членам Директорії,прем'єр-міністру, начальнику Генерального штабу, голові Українського національного союзу, голові Української партії соціалістів-самостійників.26 січня 1919р. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника :Наукове видання. – К.: Темпора, 2004. – С. 195-196.

17. Відкритий лист П.Болбочана Головному отману

С.Петлюрі, членам Директорії,прем'єр-міністру, начальнику Генерального штабу, голові Українського національного союзу, голові Української партії соціалістів-самостійників, командирі Осадного корпусу.10 лютого 1919р. Там само.– С.201-202.

18. Іван Капсамун. Про об'єднання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/pro-obyednannya>

19. Лист В. Липинського до Міністра закордонних справ УНР А. Лівіцького 16 жовтня 1919 р. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника :Наукове видання. – К.: Темпора, 2004.– С.276-285.

20. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника :Наукове видання. – К.: Темпора, 2004. – С.5.

21. Доповідь отамана П.Болбочана Головному отаману С.Петлюрі через генерала О. Осецького.10 січня 1919р. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника :Наукове видання. – К.: Темпора, 2004. – С.188.

22. Доповідь полковника П. Болбочана через отамана В. Бронського для Директорії. 20 січня 1919 р. Там само. – С. 191.

Лавровий лист

На спомин про борців, котрі полягли під Крутами

Не плачте матері, не горюйте батьки, не тужіть сестри, не сумуйте брати...

Вони не полягли.

Так як не полягли герої з-під Тернопілів, як не полягли всі ті, хто в пориві безмірної любови до вітчизни, до свого народу, принесли в жертву своє туземне життя; пролили свою неповинну кров.

Вони не полягли...

Ми бачимо їх в огненному сяйві геройського подвигу, бачимо їх в рядах цих легендарних героїв, що пішли на смертний бій за велику ідею, що сміло без ваги наставили свої груди на удари затроєних мечів хамських прислужників насильства і злоби.

Вони не полягли...

Як довго глядітимуть наші очі, так довго ми їх бачитимем; як довго служитимуть нам наші уші, так довго з насолодою і трепетом слухатимемо їхнього завзятого і самовпевненого призиву: за народ, за свободу! Як довго битимуться наші серця, так довго жеврітиме наша грудь любов'ю і пошаною перед їх геройськими іменами.

Ми помremo; по нас і сліду не стане, та вони все даліше житимуть; вони даліше бігатимуть в рядах наших дітей, внуків і правнуків... і хоч би загинув весь Український рід – вони житимуть на сторінках вселюдської історії, присвяченої світлим постатям мучеників-героїв..

Вони безсмертні...

Завидне щастя випало на їх долю...

І дивуватиметься світ, як могла сіра пригнічена маса, що зветься Українським народом, видати таких завзятих борців за ідею – яким чудом із рядів цих обезличених людей, що на дорозі століть загубили навіть своє славне назвисько, могли виступити оці геройські постаті.

Так дивуватиметься світ і ніколи не зрозуміє цих малодушних плачів-нарікань, а з обуренням і омерзінням відвернеться від цих фарисейських торгів пролітою кров'ю.

Будьте сильними, будьте гідними своїх синів і братів.

Не вічно нам плакати буйтурів тілом, а пігмеїв духом, не вічно нам ходити в соромному ярмі, не вічно нам бути підлими рабами.

Счастливі ті, хто перші підняли гордо своє чоло, що перші пізнали в собі образ і подобіє Боже.

Не плачте, не тужіть...

Хай хоч один промінь з їхньої величі упаде на вас і заманить вас у сю розкішну країну боротьби і жертви за народ, за свободу.

Там, на цих осяйних полях побачите ви своїх синів і братів не сколотих ворожими штиками, а побачите їх і з яким невинним обличчям в ореолі неувядаючої слави.

Вони не полягли...

Вони безсмертні...

К-ра.

«Відродження», щоденна безпартійна газета.

Четвер 25 (15) березня 1918 року, число 2. Рік видання 1. Київ.

Публікація Олега К. Романчука